

اسلام شناس و قرآن پژوه فقید ایتالیایی

محسن کدیور

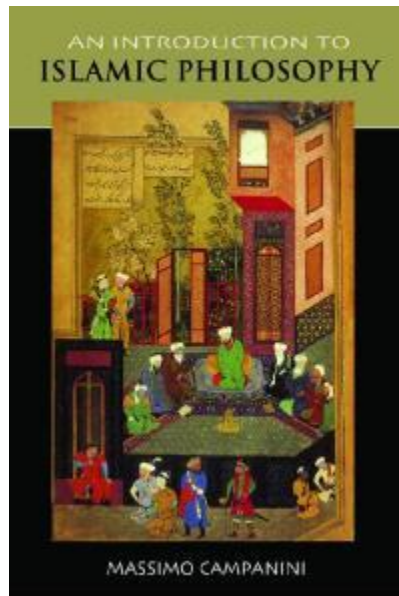
۵ آبان ۱۳۹۸

مسیمو کمپینی (۱) (۱۹۵۴-۲۰۲۰) اسلام شناس و قرآن پژوه سرشناس ایتالیایی چند روز قبل از دنیا رفت. از خادمان اسلام رحمانی و انسانی مهربان، دوست داشتنی و اخلاقی بود. دوستی فاضل را از دست دادم. این مختصر ادای دینی به این نویسنده و مترجم خدوم است. سابقه شناخت من از کمپینی به سال ۲۰۱۱ بازمی گردد. هر دو در کتاب «اسلام، دولت و قدرت سیاسی: مسائل قرون میانه و دغدغه های جدید» مقاله داشتیم. (۲) عنوان مقاله کمپینی «فارابی و بنیاد الهیات سیاسی در اسلام» (۳) بود و مقاله من «ولایت فقیه و دموکراسی» (۴).

در پائیز همان سال من کتاب او را به عنوان یکی از متون درس «قرآن در بستر زمان» (۵) قرار دادم. آن کتاب «مباحث پایه‌ای قرآن» بود که از ایتالیایی به انگلیسی ترجمه شده بود. (۶) کتاب را منصفانه، پاکیزه و برای

دانشجویان مفید یافتیم. سال بعد هم در درس «فلسفه و الهیات مسلمانان» (۷) کتاب دیگر وی را که باز از ایتالیایی به انگلیسی ترجمه شده بود را در زمره متون درسی قرار دادم: «مقدمه ای بر فلسفه اسلامی» (۸). در ضمن تدریس این کتاب بار دیگر از انصاف و اشراف نویسنده بر فلسفه اسلامی و مباحث اصلی آن و خصوصاً از ایجاز آن و توفیقش در انتقال مفاهیم دشوار فلسفی به دانشجویانی که برای نخستین بار با این مباحث آشنا می شوند لذت بردم. این دو کتاب یک دوره دیگر هم در ضمن متون درسی ام باقی ماند، البته عنوان درس اول به «فهم قرآن» (۹) تغییر کرده بود.

دوست داشتم با نویسنده ملاقات کنم. تا اینکه در بهار ۲۰۱۸ در کنفرانس «ریشه یابی تکثرگرایی در تفکر اسلامی» در کازابلانکای مراکش شرکت کردم. (۱۰) نام پروفیسور کمپینینی در میان اعضای کنفرانس بود. به دنبال ملاقات با او بودم. با تاخیر رسید. در بدو ورود به هتل به سمتش رفتم. خودم را معرفی کردم و گفتم که کتابهایش را در کلاسهایم تدریس کرده ام و او را از طریق آثارش می شناسم. همراه با همسرش بود. چقدر خوشحال شد. در

طول کنفرانس غالباً با هم بودیم. به زبان عربی مسلط بود و با علوم کلاسیک اسلامی و مباحث جدید اسلامی به خوبی آشنا بود.

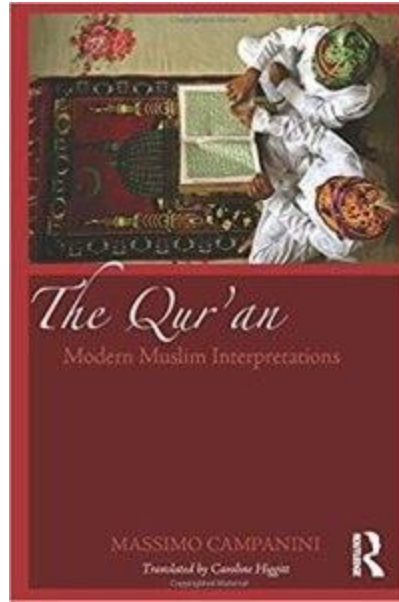
سخنرانی من در کنفرانس با عنوان «ریشه یابی تکثرگرایی در تفکر اسلامی، دیدگاه تشیع» (۱۱) به دلیل گرایش‌های ضدشیعی در مراکش بحث برانگیزترین سخنرانی کنفرانس بود. همانجا گفتم اینکه چقدر واقعا در عمل تکثرگرا و اهل مدارا هستیم الان مشخص می‌شود! کمپینی خندید و بعد از جلسه مفصل با هم تبادل نظر کردیم. عنوان سخنرانی او «جهانی گرایی و جهان وطن گرایی در اسلام: نظریه خلافت» (۱۲) از سخنرانی‌های قابل استفاده کنفرانس بود. مجموعه مقالات کنفرانس حاوی مقالات کمپینی و من زیر چاپ است. (۱۳)

این نخستین سفر من به مراکش بود. در بازدید از شهر زیبای کازابلانکا اغلب اوقات با کمپینی بودم. حوزه‌های مشترک متعددی داشتیم: اسلام شناسی، قرآن پژوهی، فلسفه اسلامی و تفکر سیاسی در اسلام. هر کدام از این موضوعات فرصت فراوانی برای تبادل نظر ایجاد می‌کرد. در این کنفرانس لیور لیمن مترجم کتاب نخست کمپینی هم شرکت داشت. او هم آدم جالبی بود. فرصت خوبی برای تبادل نظر با آنها و خانمها اسماء افسرالدین و مریم العطار بود. کمپینی به من قول داد به محض برگشتن مقالات جدیدش را برایم می‌فرستد و چنین کرد از جمله «هرمنیوتیک قرآنی و غلبه سیاسی: بازسازی تفکر اسلامی» (۱۴). مقاله مهمی بود. من نیز منابعی را که درباره تفکر معاصر اسلامی در ایران خواسته بودم برایش فرستادم. در ایمیل بعدی او عکسهایی را که همسرش از ما گرفته بود برایم فرستاد که یکی از آنها را ملاحظه می‌کنید.

به همت پروفیسور کمپینی انتشارات معتبر کتاب جکا (۱۵) - ناشر کتابهای وی - پذیرفت که کتاب «حق الناس: اسلام و حقوق بشر» مرا در مجموعه ای با سرویراستاری خودش با عنوان «درباره اسلام» (۱۶) به ایتالیایی ترجمه و منتشر کند. مترجم مورد اعتمادش را هم معرفی کرد. نمی دانم بعد از درگذشتش کار ترجمه و انتشار آن به کجا می انجامد. به یاد دارم در سپتامبر ۲۰۱۸ او خبر مسرت بخش انتشار کتابش با عنوان «غزالی و امر الهی» (۱۷) را با دوستانش در میان گذاشت. کمپینی در نظر داشت به مناسبت چهلمین سالگرد انقلاب ۱۳۵۷ ایران مجموعه ای را منتشر کند، که من توفیق همکاری پیدا نکردم و نمی دانم به کجا انجامید.

در ژانویه ۲۰۱۹ برایم درد دل کرد که «در ایتالیا بحث از اسلام مثل بحث از دیو است». از یکی از دختران دانشجوی ایرانیش نوشت که در امر دین متحیر است و دشوار است که متوجه فرق اسلام (به عنوان دین) با اسلام تحقق یافته در خارج بشود. (۱۸) به او نوشتم «من هم مشکل مشابهی با نسل جوان ایرانی دارم. آنها سوء تفاهمهای متعددی درباره اسلام دارند. ما باید با ساده ترین زبان بیشتر برای این نسل بنویسیم.»

آخرین ایمیل رد و بدل شده ما متعلق به ۱۸ مارس ۲۰۲۰ است: زمان بیداد بلای کرونا خصوصا در ایتالیا. در ایمیلی به دوستانش از جمله من نوشت:

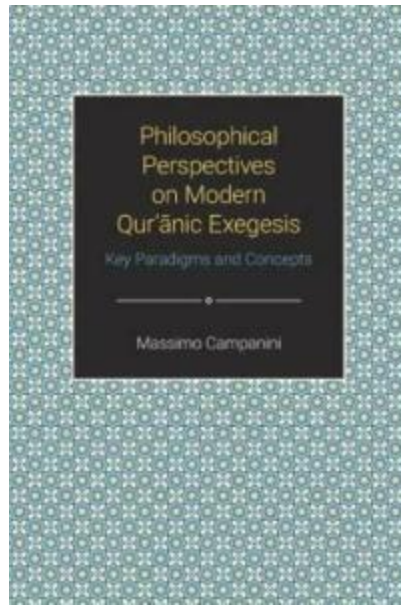
«بیماری همه گیر بسیار خطرناک تری در همه دنیا وجود دارد: جنون (۱۹). و من تعجب می کنم که چرا؟ و برای چه؟ و برای چه کسی؟ من الان جوابی ندارم، ده سال آینده جواب ما را می دهد. در همین حال، گوهلت (۲۰) را به خاطر بسپارید: همه چیز زمان خود را دارد. زمان عشق و زمان نفرت، زمان شفا و زمان قتل، زمان زندگی و زمان مرگ وجود دارد؛ و قرآن کریم را بخاطر بسپارید: همه کسانی که روی زمین هستند فانی می شوند، و تنها ذات ذوالجلال و گرامی پروردگارت باقی می ماند.» (۲۱)

به نظرم رسید مستأصل است و در ضمن دست و پنجه نرم کردن با بیماری شخصی و بلای نورسیده کرونا از نزدیکی مرگ نوشته است آن هم از منظر تورات و قرآن. از «تقدیر محتوم» و اجل مسمای هرچیزی نوشته و با اکرام از جاودانگی خداوند و فنای ماسوای او به نقل از قرآن سخن گفته است. در پاسخ آن ایمیل مشترک نوشتیم: «بسیار سپاسگزارم که افکار ارزشمند خود را با ما در میان گذاشتید، و بسیار ممنونم که در این عصر تاریک پرتوی

از نور افشاندید. امیدوارم اکنون شرایط سلامتی شما بسیار بهتر شده باشد. این زمان برای همه انسان ها خصوصاً ایتالیایی ها و ایرانی ها حساس است. به ما توصیه می شود که در هنگام گرفتاری و بحران خداوند را به یاد آوریم ، آیات او در کتابش را تلاوت کنیم و دعا کنیم. اینها هدیه ای معنوی برای استاد مسیمو از جانب من است: دوست داشتنی ترین آیات قرآن کریم:

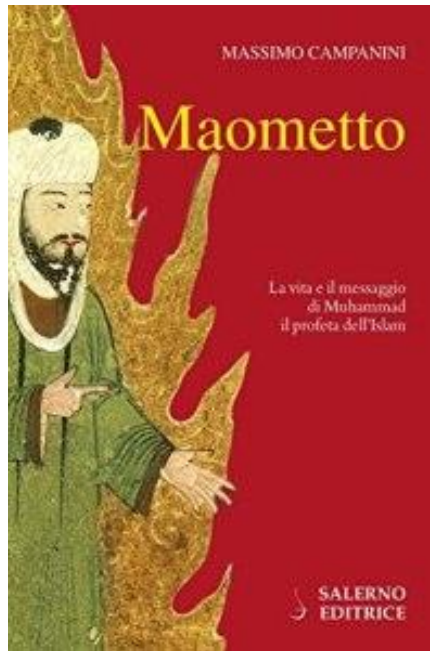
الف. «پربرکت و زوال ناپذیر است کسی که حکومت جهان هستی به دست اوست، و او بر هر چیز تواناست. آن کس که مرگ و حیات را آفرید تا شما را بیازماید که کدام یک از شما بهتر عمل می کنید، و او شکست ناپذیر و بخشنده است.» (۲۲) ب. «قطعاً همه شما را با چیزی از ترس، گرسنگی، و کاهش در مالها و جانها و میوهها، آزمایش می کنیم؛ و بشارت ده به استقامت کنندگان. آنها که هر گاه مصیبتی به ایشان می رسد، می گویند: «ما از آن خدائیم؛ و به سوی او باز می گردیم» اینها، همانها هستند که الطاف و رحمت خدا شامل حالشان شده؛ و آنها هستند هدایت یافتگان.» (۲۳) ج. «از رحمت خداوند نومید نشوید.» (۲۴) د. «از رحمت خدا مأیوس نشوید؛ که تنها گروه کافران از رحمت خدا مأیوس می شوند.» (۲۵)

می خواستم روح امید در او دمیده شود. آیات چهارگانه را تفسیر نکردم که شنونده خود اهل بخیه بود. تشکر کرد و نوشت «انشاءالله!» از او بی خبر بودم. تا اینکه خبر درگذشتش را دوست مشترکمان جوان فاضل مراکشی محمد حصص که مقیم ایتالیاست چند ساعت بعد از وفاتش برایم فرستاد. کمپینی مؤمنی موحّد بود. در معرفی اسلام در ایتالیا بلکه در جهان زحمت فراوان کشید و نام خیری از خود برجا گذاشت. خدایش رحمت کند و بر درجاتش در آخرت بیفزاید. خودم را ملامت کردم که چرا در ماههای اخیر به یادش نبودم. شاید هم اگر تماس می گرفتم در شرایطی نبود که بتواند پاسخ دهد. کرونا و دشواری آن مرا از سرزدن به او بازداشته بود. به هر حال دوست عزیزی را از دست دادم. او شصت و پنج ساله از دنیا رفت. فکر می کردم سنش بیشتر است. معلوم بود بیماری شکسته اش کرده بود.

کمپینی مترجم آثار مهمی از فارابی، غزالی و ابن رشد از عربی به ایتالیایی است. از جمله مهمترین کتابهای تالیفی وی «تفاسیر جدید مسلمانان از قرآن» (۲۶) و «دیدگاههای فلسفی درباره تفاسیر جدید قرآن» (۲۷) قابل ذکر هستند، که نقد و بررسی آن دو را به فرصتی دیگر موکول می‌کنم. یکی از مقالات مهم کمپینی «به سوی قرآن پژوهی فلسفی: ساختار و معنی در قرآن» (۲۸) است که ارزش ترجمه به فارسی را دارد. آخرین کتابش «محمد پیامبر خدا» (۲۹) بود که امیدوارم به انگلیسی و فارسی منتشر شود. بعد از مطالعه این کتاب می‌توان در باره آخرین عقیده دینی کمپینی قضاوت کرد. آثار او ارزش ترجمه به فارسی را دارد.

اطمینان دارم فارسی زبانان می توانند با نگاه از منظر او به قرآن و اسلام و نیز فلسفه اسلامی نکات تازه ای درباره دین و پیشینه فرهنگی خود فراگیرند.

پاورقی‌ها:

1. Massimo Campanini
2. Asma Afsaruddin (ed.). *Islam, the state, and political authority: medieval issues and modern concerns*. New York: Palgrave Macmillan, 2011.
3. Alfarabi and the Foundation of Political Theology in Islam
4. Wilayat al-faqih and Democracy
5. The Qur'an over time
6. Massimo Campanini, *The Qur'an, the Basics*, translated by Oliver Leaman, New York: Routledge, 2007; 2nd edition: 2016.

7. Muslim Philosophy & Theology
8. Massimo Campanini, *An Introduction to Islamic Philosophy*, translated by Caroline Higgitt, Edinburg :Edinburg University Press, 2008
9. Understanding the Qur'an
10. Conference on Genealogies of Pluralism in Islamic Thought (GOPIT), the King Abdul Aziz Foundation for Human Sciences and Islamic Studies, Casablanca, Morocco, 9-11 July, 2018
11. Genealogies of Pluralism in Islamic Thought, Shia Perspective
12. *Universalism and Cosmopolitanism in Islam: The Idea of the Caliphate*
13. Mohammed Hashas (ed.). *Pluralism in Islamic Contexts: Ethics, Politics and Modern Challenges*. Basel: Springer, Philosophy and Politics - Critical Explorations Series, February 2021 (forthcoming)
14. Qur'anic Hermeneutics and Political Hegemony: Reformation of Islamic Thought, *The Muslim World*, volume 99, January 2009, Blackwell, pp.124-133.
15. Jaca Book
16. Nell Islam
17. Massimo Campanini, Al-Ghazali and the Divine, New York: Routledge, 2018
18. It is difficult to explain that Islam is not Islamdom
19. madness

۲۰. کوهلیت (Qohelet) یا کتاب جامعه بن داود نام یکی از بخشهای عهد عتیق زندگی نامه ای است از زبان پادشاه اورشلیم (سلیمان بن داود) که دریافته است قسمت اعظم زندگی باطل بوده است.

۲۱. كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَىٰ وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ (رحمن ۲۷-۲۶)

۲۲. تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ (ملک ۱-۲)

۲۳. وَلَتَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاغِبُونَ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ (بقره ۱۵۷-۱۵۵)

۲۴. لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ (زمر ۵۳)

۲۵. وَلَا تَيَاسُوا مِن رَّوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَبِئْسُ مَن رَّوْحَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمَ الْكَافِرُونَ (يوسف ۸۷)

26. Massimo Campanini. *The Qur'an: Modern Muslim Interpretations* (New York: Routledge, 2011).
27. *Philosophical Perspectives on Modern Qur'anic Exegesis: Key Paradigms and Concepts* (Sheffield UK and Bristol CT, Equinox Publishing, 2016).
28. Massimo Campanini. Towards a Philosophical Qur'anology: Structure and Meaning in the Qur'an. *Journal of Qur'anic Studies*, Volume 20 Issue 2, Page 1-18, Jul 2018.
29. Massimo Campanini. *Maometto, l'Inviato di Dio* (Salerno Ed., Roma 2020).

kadivar.com

<https://kadivar.com/18256/>

kadivar.mohsen59@gmail.com

تمام حقوق محفوظ است.

نقل مطلب به هر صورت تنها با ذکر منبع مجاز است.